
THE BULGARIAN DANCE FOLKLORE IN THE PEDAGOGICAL PRACTICE OF MUSIC STUDENTS

Tsvetanka Kostadinova Kolovska

Academy of Music, Dance and Fine Arts „Asen Diamangiev“ – Plovdiv, Republic of Bulgaria

kolovska@abv.bg

Abstract: The problem of the national appearance of the music education system in Bulgaria is among the permanently topical and discussed ones.

Among the leading factors that determine the Bulgarian appearance of the system of music education and training in pre-school and school education are the educational content, structure and the content of the educational process in music, the presence of Bulgarian musical folklore, presented on a broad activity and value basis.

Learning and performing Bulgarian folk dances is not a priority in music education, but Bulgarian dance folklore is actively involved in the music-education process through topics set out in the educational content for each age group in kindergarten and in each class in the general school.

In the music learning process, knowledge, skills and attitudes in relation to the Bulgarian dance folklore are mainly formed and developed through musical activities, approved for the Bulgarian music-pedagogical practice - music performance, music perception, children's musical improvisations. In this aspect, when dealing with dance folklore, music education seeks its educational, developmental and socializing character.

The idea is to form a sensitivity to Bulgarian folk music and to transform it into movements, which determines the wealth of Bulgarian folk dances that children are introduced to.

The priorities in the training of music-pedagogical specialists are changing rapidly. Working with Bulgarian dance folklore in the pedagogical practice of music students is a challenge in terms of their ability to adapt competences and knowledge and to present it in an up-to-date, accessible and attractive way, while maintaining its authentic character.

The application of technology is important, making the learning process more efficient and engaging.

Innovation in education is an integral part of the pedagogical practice of music in all its aspects, which would provide opportunities to stimulate interest, desire and motivation for learning in the students.

When working with Bulgarian musical folklore and in particular with dance, students rely on working with traditional approaches, established in practice, which are present today in pedagogical practice, and the need for updating is in synchronicity with the needs and demands of contemporary students.

Keywords: dance folklore, pedagogical practice, music training

БЪЛГАРСКИЯТ ТАНЦОВ ФОЛКЛОР В ПЕДАГОГИЧЕСКАТА ПРАКТИКА НА СТУДЕНТИТЕ ПО МУЗИКА

Цветанка Коловска

Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство „Асен Диамандиев“ – Пловдив,
Република България kolovska@abv.bg

Резюме: Проблемът за националния облик на музикалнообразователната система в България е сред перманентно актуалните и дискутираните. Сред водещите фактори, които определят българския облик на системата за музикално възпитание и обучение в предучилищното и училищното образование, са учебното съдържание, структурата и съдържанието на учебния процес по музика, присъствието на българския музикален фолклор, представен на широка дейностна и ценностна основа. Разучаването и изпълнението на български народни танци не е приоритетна задача в обучението по музика, но българският танцов фолклор присъства активно в музикално-възпитателния процес през теми, заложи в учебното съдържание за всяка възрастова група в детската градина и всеки клас в общото училище. В учебния процес по музика знанията, уменията и отношението във връзка с българския танцов фолклор основно се формират и развиват чрез музикални дейности, утвърдени за българската музикално-педагогическа практика – изпълнение на музика, възприемане на музика, детски музикални импровизации. В този аспект при работа с танцовия фолклор в обучението по музика се търси неговия възпитателен, образователен, развиващ и социализиращ характер. Идеята е във формиране на чувствителност към българската народна музика и претворяването ѝ в движения, което обуславя богатството от български народни танци, с които децата се запознават.

Приоритетите в подготовката на музикално-педагогически специалисти интензивно се променят. Работата с българския танцов фолклор в педагогическата практика на студентите по музика е предизвикателство от гледна точка на уменията им да адаптират знания и компетентности за поднасянето му по актуален, достъпен и привлекателен начин, запазвайки неговия автентичен характер. Приложението на технологиите е важно, доколкото правят учебния процес по-ефективен и увлекателен.

Иновациите в образованието са неизменна част от педагогическата практика по музика във всичките ѝ аспекти, което би осигурило възможности за стимулиране на интереса, желанието и мотивацията за учене на подрастващите. При работа с българския музикален фолклор и в частност - с танцовия, студентът по музика се опира на работещите традиционни подходи, утвърдени в практиката, които присъстват и днес в педагогическата практика, като необходимостта от актуализиране е в синхрон с потребностите и търсенията на съвременните ученици.

Ключови думи: танцов фолклор, педагогическа практика, обучение по музика

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Компетентностната ориентация към професионално-педагогическата подготовка на музикални педагози в България е сериозно заявена през последните няколко години от реформите в образованието. „Конкретизирани за всяка професионална сфера, дейност, професионална позиция, компетентностите са ориентир в усъвършенстването на учебната документация в професионалното образование, гарантират цялостност и комплексност в изграждането на професионалния облик на специалиста“ (Солакова, 2015, стр. 154). Качеството като приоритет е водеща линия както в Европейското образователно пространство, така и в България. В приетата от Министерството на образованието и науката Националната стратегия за развитие на педагогическите кадри 2014-2020 година се посочва, че „решаващо условие за качествено образование са подготвеността на педагогическите кадри, тяхното обучение и квалификация, както и свързаните с това политики, съответстващи на динамично променящите се социални и икономически условия“ (МОН, 2014, стр. 4).

Едни от основните предизвикателства в съвременната музикална практика на студентите е мотивиране на учениците в учебния процес чрез подходящи методи на работа, адаптиране на учебно съдържание и актуалното му поднасяне. Музикално-педагогическата работата с българския музикален и танцов фолклор е отговорност и предизвикателство в педагогическата практика на студентите по музика, като се взема предвид значението на българския музикален фолклор в неговия синкретичен характер за музикалното възпитание на българските деца и ученици.

2. ПЕДАГОГИЧЕСКАТА ПРАКТИКА ПО МУЗИКА И НОВИТЕ ПАРАДИГМИ В МУЗИКАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В БЪЛГАРИЯ

Педагогическата практика по музика е сложен комплекс от теоретична и практическа подготовка, като съобразно най-новите тенденции практическата част включва поетапно важните дисциплини: хоспитиране, текуща педагогическа практика, стажантска практика. Всяка от тях е с определен статут, роля и предназначение в обучението на музикално-педагогическите кадри. В този смисъл е крайно нелогично и недопустимо съкращаването, обединяването или трансформирането на която и да било от дисциплините – политика, която се опитва да наложат „по финансови причини“ някои висши учебни училища.

Учебното съдържание по музика от 2016 година насам поетапно се актуализира с нови учебни програми, при което сред водещите задачи може да се проследи „Запазване на фолклорните традиции и уникалното музикално и поетично мислене на народа (Стоянова, 2013, стр. 216).

Новата парадигма в музикалното образование в България представя целта, резултатите, процесите и подходите за усвояване на музикалната култура от подрастващите в съвременните условия. На фона на заявените стремежи обаче, остава доминантният проблем за търсене на водещата визия за съществуването на днешното училищно музикално образование и неговите проекции. Авторитетни специалисти – практики и теоретици в музикалната педагогика, са единодушни относно идеите и решенията за промяна на учебното музикално съдържание, което реално се случва до 2000 година. Непреходни остават основните принципи – художествена стойност на музикалния материал от български и чужди композитори, широко застъпен истински български фолклор, включване на популярна музика и джаза (Стоянова, 2013).

Новите възпитателни стратегии в музикалното образование корелират с новите роли на учителя. Педагогическата практика на студентите по музика следва да подготви младите преподаватели за гъвкави музикално-педагогически решения. Създаване в клас на художествено-творческа нагласа и моделиране на вкуса и вниманието на децата чрез художествено творчески образци на музиката е сред предизвикателствата. Това, което всъщност може да се направи, е формиране на положителна нагласа и

траен интерес към българския музикален фолклор в неговата цялостност, като основа за създаване на най-благоприятни условия за усвояване на обществения опит – културата. „По силата на историческата съдба на българския народ фолклорната култура е била фактор за запазване и укрепване на духа на българската народност“, както и поради „уникалната неповторимост и богатство на нашия фолклор, включително и на неговата музика“ (Захариева, 1987, стр. 13). В тази насока в процеса на обучение по педагогическа практика вниманието на студентите е насочено и към българския танцов фолклор като част от учебното съдържание на училищното музикално образование. В повечето случаи „...на педагога се налага да компенсира липсата на естествена култивираща среда, каквато при автентичните музиканти е семейството и най-близкото обкръжение“ (Георгиев, 2019, стр. 220). „Двадесети век създаде един „световен фолклор“ на основата на оригинални теми, заимствани от различни култури“ (Бурдева, 2004, стр. 115). Всъщност съвременните ученици заслужават да бъдат информирани и подготвени с практически приложими знания. Ролята на технологиите е да правят учебния процес по-ефективен, смислен, увлекателен и запомнящ се.

3. ПРИОРИТЕТНИ ПРОБЛЕМИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА ПРИ РАБОТА С МУЗИКАЛНИЯ И ТАНЦОВИЯ ФОЛКЛОР

В съвременен контекст един от приоритетните проблеми в обучението по педагогическа практика по музика е синхронизиране на музикално-теоретичната с професионално-практическата подготовка. Много специфични са проблемите, когато в центъра на дискусиата е педагогическата практика на студентите по музика. В този смисъл мисията е ефективна подготовка и реална готовност на специалисти, способни на гъвкави интердисциплинарни решения в своята професионална практика. „Педагогическата практика по музика в клас запознава студентите със актуално значимото и работещото..., като предоставя възможности за творческо преосмисляне и приложение на иновации и креативност“ (Kolovska, 2017, р. 1230). А „за да се справя с такива проблеми, креативният човек трябва да притежава множество личностни черти, които да благоприятстват склонността към откривателство и упорития труд...“ (Чиксентмихай, 2019, стр.132).

Предизвикателства. В 21 век, поради ускорените темпове на социално-икономическо развитие, различията между поколенията се открояват много по-силно, отколкото в миналото. Предизвикателствата пред студентите по време на педагогическата им практика по музика в общото училище са тясно свързани с предизвикателствата пред средното образование в съвременния информационен век. Налице са редица промени в утвърдени гледища, ценностни системи, работещи социални взаимодействия. Сред най-важните проблеми, дискутирани в съвременното образователно пространство през последните няколко години, се оформят тези, свързани с учебното съдържание, методите на преподаване, интересът и мотивацията на учениците за учене и др.

Свободното време на учениците е друг сериозен фактор с огромни възможности за развитие на творческия потенциал на децата в педагогически организирана среда в свободно от учебни занимание време. Извънкласните дейности по музика в училище се организират в отговор на интересите и потребностите на децата. „Новите моменти са перспективни – заниманията по интереси...са израз на свободния и доброволен избор на учениците, подкрепен от техните родители; броят на участниците в груповите занимания е значително по-малък; незадължителният занимателен характер ги прави привлекателни и желани“ (Коловска, 2019, стр. 182). Специално внимание тук заслужава нарастващият интерес към българския фолклор – песенен и танцов.

Атрактивността и бързината при обмена на информация са истинско предизвикателство за актуалността и интерактивността при представянето на танцовия фолклор в образователен и възпитателен аспект. Този процес следва да отразява уважението към автентичността и в същото време разбирането на най-новите идеи в съвременните фолклорни практики.

Очаквания. Учениците споделят, че в училище им е скучно и безинтересно, което води до липса и на мотивация. Биха желали атмосфера, в която по-свободно да изразяват мнение, лични предпочитания и избор. „Стимулирайки изявата на личен вкус и предпочитания, учениците се учат да се аргументират, да изказват лично мнение и да се опитват да го защитят. Музикално-възпитателната работа в тази насока е показателна за стремежа на учителя към преодоляване на една негативна тенденция сред част от учениците – безотговорно представяне, когато липсва обосноваването при излагане на музикални предпочитания, направен избор или взето решение“ (Коловска, 2011, стр. 17-18). Очакванията са в съвременното училище образователната среда и пълноценното приложение на технологиите да са насочени към ефективността на учебния процес, към креативността и потенциала на учениците, залагайки на човешкия елемент в класната стая.

Ролята на учителя музикант на 21 век. Много важна в училищното музикално образование е ролята на учителя по музика, който да вдъхновява учащите, да създава желание за занимание с музикални дейности,

да провокира мисленето им, да накара децата да усетят, че урокът по музика в училище може да бъде източник на знания и удоволствие. Всичко това може да се случи, когато обучителният процес се обогати с нови и атрактивни предложения за разнообразяването му.

4. РОЛЯ, ЦЕЛ И СЪДЪРЖАНИЕ НА МУЗИКАЛНИЯ И ТАНЦОВИЯ ФОЛКЛОР В ОБРАЗОВАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС

Според актуални социологически изследвания музиката се нарежда сред първите места в предпочитанията на младежите. Проблемът, който се очертава, е каква музика. За съжаление, наблюдаваната тенденция е, че класическата и фолклорната музика не са сред търсенията на младите хора. Една от задачите на учителя в обучението по музика е да запознава своите ученици със световните постижения на професионалното композиторско творчество, включително и българското, със съвременните жанрове и стилове в поп и джаз музиката, с българската народна музика, както и да прави демонстрации на тази музика, отчитайки особеностите ѝ. В педагогическата работа с българския музикален и танцов фолклор е препоръчително винаги, когато е възможно, студентът да демонстрира личните си вокални, инструментални, танцови и други умения. „Начинът на автентичното изпълнение е следствие на диалектната специфика и индивидуалното изпълнителско майсторство“ (Славинска, 2013, стр.167). Живото изпълнение на фолклорна музика или танц силно впечатляват съвременните ученици и е предпоставка за активизиране на музикалната работа в урока.

Ролята на учителя е да намери възможните начини за решаване на проблема за формирането на музикалния вкус. „Естетическият вкус е този посредник, чрез който може да се отдели художественото от нехудожественото, оригиналното от имитацията, истинската естетическа ценност от псевдоестетическата“ (Бурдева, 2012, стр.11). Разбирайки и оценявайки българския музикален и танцов фолклор, това да послужи като модел и критерии спрямо богатството от музикални явления в заобикалящата среда, мост за разбиране и уважение на други култури.

В училищния период се изгражда и усъвършенства емоционалният свят на децата, а в танцовото изкуство емоцията се пресъздава именно чрез движенията. „Сценичното претворяване на музиката е емоционално състояние...“ (Георгиев, 2019, стр. 221). Идеята е във формиране на чувствителност към българската народна музика и претворяването ѝ в движения, което обуславя богатството от български народни танци (и не само), с които децата се запознават. Без да е обект на специално внимание в настоящето изложение, трябва да се подчертае и фактът, че музиката и танцът принципно са сред любимите дейности на подрастващите в свободните им занимания по интереси. Танцуването на български народни танци подобрява общото физическо състояние, настроението и самочувствието на танцуващите. Чрез музиката с движение се подобрява кондицията, освобождава се натрупаният стрес. Танцът подобрява паметта и спомага за изразяване на емоциите на подрастващите.

В българското средно училище, съгласно новите учебни програми от 2016 година, българските народни танци се изучават по учебния предмет „Физическо възпитание и спорт“. Присъствието на българския танцов фолклор в учебното съдържание по музика в средното училище допълва, обогатява, разширява представата за народните танци и спомага за изграждане на двигателни умения на учениците. В широк аспект изграждането на умения за танцуване на български народни танци е приоритет на средното училищно образование. И това по кой учебен предмет се поставят основите няма съществено значение, когато целта е единна за всички учебни предмети, включително и за предмета Музика – формиране на любов към българския музикален фолклор и българщината, зареждане с положителни емоции и енергия.

Българският музикален и танцов фолклор в обучението по музика възпитава в родолюбие, като съдейства за формиране на трайни взаимоотношения между различните етноси и култури. Съвременният възглед за урока по музика все повече се придържа към разбирането, че преди всичко той е урок по изкуство, където има място за „...разгръщане на диалог между различните култури без стъпки към подценяване или асимилация, установяване на културно разбирателство, приемане различията въз основа на взаимното опознаване, приемане и обогатяване“ (Тоцева, 2015, стр. 190-191).

5. АНАЛИЗ НА БЪЛГАРСКИЯ ТАНЦОВ ФОЛКЛОР ПРЕЗ УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ ПО МУЗИКА

Фолклорът – музикален и танцов, в българската образователната система присъства интегративно на всеки етап на предучилищното и училищното образование чрез възможността теми, свързани с него, да бъдат разгърнати във връзка с ключовите компетентности през всички учебни предмети в училище. Този интегративен подход към изучаването на фолклора и конкретно на българските народни танци не е новост в образователната система. За такъв тип подход са необходими компетентности – знания, умения и

отношение, които непрекъснато се актуализират. Осъвременяват се и начините на учене. За съвременните учещи достъпът до информация е неограничен, а знанието има многообразни източници. Усвоената информация за българските фолклорни танци в даден период от време има огромно значение за опознаването на действителността. Разширявайки границите на своите познания, подрастващите във все по-голяма степен навлизат в света на човешките взаимоотношения, в правилата и нормите на обществения живот.

Един друг поглед към същността на културата, игнорирайки твърде опростеното противопоставяне на „масова“ култура от една страна и „художествена“ – от друга, разглежда съвременните форми на танцовия фолклор не като съдържателно нови, а само като видоизменения на формите, съществували и много по-рано. Действително, през двадесет и първи век се наблюдава промяна на потребностите на хората и свързаното с това видоизменение на формите на съществуване на фолклора. Но най-същественото въсъщност са комплекс причини, довели до съвременната роля и значение на танцовия фолклор. Защото в съвременните условия на живот, с цялата динамика и интензивност на труд и обществени отношения, мястото и ролята на танцовия фолклор се оказват особено важно средство за уравнивяване със социалната среда, широка сцена, където се преплитат разнообразни тенденции и усилия. В този смисъл не може да се подходи опростено към проблема за ролята, целта и съдържанието на българския танцов фолклор в образователния процес по отношение на изграждане на доминиращата култура на подрастващите. „Прекосявайки границите на географско положение и историческо време, танцуването по български... успява да помири социализъм и капитализъм, традиция и мода, етноцентризъм и хибридность. За всеки участник то е в състояние да хармонизира родно и чуждо, лично и социално, тяло и дух. Така танцуването по български развива и укрепва идентичности и създава предпоставки за мирно съвместно съществуване в днешните мултикултурни общества“ (Панова – Текал, 2017, стр. 37-38).

В обучението по музика българският танцов фолклор присъства през основни музикални дейности, утвърдени в българската музикалнопедагогическа практика – изпълнение, възприемане на музика и музикално творчество, чрез които се осъществяват целта и задачите на музикално-възпитателния процес. Реализира се през авторското творчество на българските композитори от всички генерации, художественото въображение на хореографи и художници. Богатството на танцовия фолклор на Тракия, Родопи, Пирин, Шоплука, Северна България и Добруджа се коментира и при запознаване с музикално-фолклорните области, във връзка със знанията за българската инструментална и вокална народна музика, обичаи, обреди и традиции.

Съществен дял от училищния песенен репертоар заемат българските народните песни, чрез които учениците усвояват необходимите за художествено-музикалната им култура песенно-танцови умения. При запознаването с български народни песни обект на анализ и сравнение са народните танци Право хоро, Пайдушко хоро, Ръченица, Дайчово хоро и др. В музикално-педагогическата практика студентът представя пред учениците основни движения на народните танци, а там където умее – народния танц. С цел да се получи по-точна представа за съотношението на двувременната спрямо тривременната група в неравностепенните размери е препоръчително учениците да се приканят да играят Право хоро, Пайдушко хоро, Ръченица и Дайчово хоро. Тази форма активизира метроритмичния усет и е особено удачна, основно поради следните причини: *първо*, децата по принцип обичат движенията и *второ*, осъзнаването на метроритъма изначално се осъществява на двигателна основа. „Народната песен по същество е в малка куплетна форма и сред творбите в жанра огромен процент от аранжираните песни с клавирен съпровод следват композиционната шампа на буквалното повторение във всеки следващ куплет“ (Славинска, 2019, стр.247). Тази структура в значителна степен улеснява запомнянето на танцовите движения при изпълнението на песента от учениците. В съдържателен обхват педагогическата практика на студентите по музика се свързва и с ефективността на самата педагогическа дейност на основата на компетентностния подход.

Основната задача при изпълнението на български фолклорни танци е да се овладее яркото настроение, изразителността и характера на музиката. Това не изключва постигането на прецизност в движенията, без да е самоцел в обучението по музика. Движенията не се подлагат на репетиции, изработването на танците става в процеса на изработване на песните или при задачи във връзка с други дейности – Възприемане на музика и музикално-творчески импровизации. Добре би било все пак децата да изпълняват народните танци и движения с необходимата сигурност, свобода, пластичност и последователност. От учениците се очаква да се включат доброволно в групова или солова танцова изява, когато имат интерес и преценят, че желаят. Музикалноритмичните движения се показват точно и с определена емоционалност, за да се заинтригуват децата. За да се случи това, на практика студентът трябва да направи дейността силно привлекателна. В този смисъл конкретният аспект от педагогическата компетентност включва не толкова професионални умения за изпълнение на танцовите елементи и движения, колкото емоционалното пресъздаване на характера на

народния танц или характерните движения. „Стилът е външно проявление, изразено в определена художествена форма, докато характерът на танца се обособява от вътрешното състояние на изпълнителя, неговата духовност и мотивация“ (Дженева, 2017, стр. 210).

Предложеният български танцов фолклор в учебното съдържание по музика е много разнообразен, както метроритмически, така и в темпово отношение. Учениците поетапно се запознават с музикално-изразните средства и тяхното значение във фолклорния танц. Обект на музикално-художествен анализ са разнообразни музикални произведения, които предизвикват у децата чувствителност и промяна на движенията съобразно темпо, ритъм и динамиката. „Все пак, в каквото и темпо да е изписана творбата, наличието на термини на пръв поглед свързани не с бързината, а с характера на музиката, дава неминуемо отражение върху скоростта на изпълнение...“ (Славинска, 2002, стр. 54-55).

Натрупали достатъчно музикално-слухови представи, знания и умения по отношение на българския танцов фолклор, в обучението по музика учениците се стимулират към изява на лични предложения и импровизации. В повечето случаи задачите за творческа танцова импровизация не затрудняват обучаваните, те трябва сами да предложат най-подходящите движения, с които да изразят характера на музиката, като придават свой смисъл на движението и формата.

6. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Красотата и уникалността на българските народни танци са неоспорима част от българското послание към света. Присъствието им в учебното съдържание по предмета музика е обоснована необходимост, отговорност и заявка за утрешния ден на българското училищно образование.

ЛИТЕРАТУРА

- Бурдева, Т. (2004). Възможности за оптимизация на учебния процес по методика на обучението по музика в контекста на съвременните изисквания към началния учител. „Предизвикателства пред образованието и науката в контекста на глобализацията“: Международна конференция 2004г., Бургас: БСУ, том I, Казанлък: изд. ИРИТА ПРИНТ, 114-118.
- Бурдева, Т. (2012). *Методика на музикалното възпитание в предучилищна възраст*. Пловдив: Екзакт 93.
- Георгиев, И. (2019). Работа с метроном в съвременното обучение по гайда. *Пролетни научни четения 2019*. Издава: АМТИИ „Проф. А. Диамандиев“ Пловдив, 219-223.
- Дженева, Д. (2017). Феноменът на българския танцов фолклор. *Наука, образование и иновации в областта на изкуството: = Science, Education and Innovations in the Arts: Международна научна конференция, 12-13 окт. 2017г. II том АМТИИ Пловдив*. Издава: АМТИИ – Пловдив, 210-214.
- Захариева, Св. (1987). *Свирачът във фолклорната култура*. София: БАН
- Коловска, Цв. (2011). *Стратегии за възприемане и осмисляне на учебното съдържание по музика*. Пловдив: Летера.
- Коловска, Цв. (2019). Извънкласните дейности по музика (заниманията по интереси) – цел, задачи и нови перспективи. *Пролетни научни четения 2019*. Издава: АМТИИ „Проф. А. Диамандиев“ Пловдив, 177-184.
- Панова – Текач, Г. (2017). Прекосяване на граници с танцуване по български. Теоретични модели на три нива. *Наука, образование и иновации в областта на изкуството: = Science, Education and Innovations in the Arts: Международна научна конференция, 12-13 окт. 2017г. АМТИИ Пловдив*. Издава: АМТИИ – Пловдив, 29-38.
- Славинска, Р. (2002). *Техника на хоровото дирижиране*. Пловдив: Akt Music.
- Славинска, Р. (2013). Безмензурната проблематика на мануалното претворяване. *Пролетни научни четения 2013*. Издава: АМТИИ Пловдив, 164-167.
- Славинска, Р. (2019). Характерни черти на композиционния почерк на Милчо Василев в песните му с клавирен съпровод. *Пролетни научни четения 2019*. Издава: АМТИИ „Проф. А. Диамандиев“ Пловдив, 240-248.
- Солакова, К. (2015). *Педагогическото образование в сферата на изкуствата*. Пловдив: Астартата.
- Стоянова, Г. (2013). Музикално-образователните стратегии в България през последните 120 години. *Музикално-образователни стратегии и практики в предучилищна, училищна и извънучилищна среда: Четвърта национална конференция 2013г*, София: СУ „Св. Кл. Охридски“, София: Авангард Прима, 215-219.
- Тоцева, Я. (2015). *Управление на комуникациите в образованието*. В. Търново: Фабер.
- Чиксентмихай, М. (2019). *Креативност*. София: ИК Хермес.

Kolovska, Ts. (2017). Initial difficulties in certain aspects of the singing activity in pedagogic practice of students of the specialty „Music pedagogy“. „*THE POWER OF KNOWLEDGE*“: XIV международна конференция, 2017г Агία Τριάδα, Thessaloniki, Greece, 1229-1235.